

PREUSTROJSTVO U MAĐARSKOM ŠUMARSTVU POSLIJE DRUŠTVENIH PROMJENA 1990. GODINE

RESYSTEMATIZATION IN HUNGARIAN FORESTRY AFTER THE 1990 SOCIAL CHANGES

* Doc. dr. sc. Vencel Vondra, ** Zsivko Blászev, dipl. inž.

SAŽETAK: *Preustrojstvo u mađarskom šumarstvu dio je preustrojstva u ukupnom gospodarstvu zemlje. Procesi restrukturiranja socijalističkih gospodarstava u tržišnu poduzetničku ekonomiju razlikuju se između pojedinih zemalja u tranziciji. Pregled o ustrojbenim promjenama mađarskoga šumarstva od interesa je za strukovnu javnost u Republici Hrvatskoj. Šumski resursi dviju susjednih zemalja imaju za usporedbu niz pogodnih pokazatelja. Osnovna je razlika u odabranom modelu razvoja šumskog gospodarstva u novim društvenim uvjetima. U članku su prikazani: (1) sažeti povijesni pregled šumarstva u Mađarskoj; (2) osnovni pokazatelji o šumskim resursima; (3) zakonske podloge promjena i ostvarene promjene u šumarstvu zadnjih nekoliko godina; (4) preustrojstvo bivših uprava šuma u dionička društva; (5) procjena funkcioniranja šumskog gospodarstva u bližoj budućnosti.*

Ključne riječi: *šumski resursi, šumarska politika, zakonske podloge preustrojstva, dionička društva u šumarstvu, strateški cilj mađarskog šumarstva, problemi u procesu promjena*

1. UVOD - Introduction

Stanje šuma i šumarstva u Mađarskoj odraz je ranijih i sadašnjih prirodnih uvjeta, te načina gospodarjenja šumama u prethodnim razdobljima. Relativno česte promjene šumarske politike, ustrojstva šumarstva i vlasničkih odnosa posljedica su društvenih i političkih promjena u povijesti Mađarske.

Razdoblje korijenitih političkih, društvenih i privrednih promjena na početku ovoga desetljeća, zahvatilo je i Republiku Mađarsku. Promjene u cjelokupnom državnom gospodarstvu obuhvatile su i šumarstvo.

Zbog restrukturiranja privrede nastala je potreba za donošenjem mnogih novih zakona među kojima su i

zakoni o šumama te lovnom gospodarstvu. Dosad su mnogi zakoni prihvaćeni i primijenjeni, a neki su u nastajanju ili prihvaćanju.

U članku će biti prikazani: *sažeti povijesni pregled šumarstva u Mađarskoj, osnovni pokazatelji o šumskim resursima, promjene u šumskom gospodarstvu provedene u nekoliko zadnjih godina, promjene u ustrojstvu uprave šuma (dioničkog društva) i šumarije, te procjena funkcioniranja šumskog gospodarstva u bližoj budućnosti.*

Za ostvarenje zadaće analizirani su podaci i informacije iz literature, stručnih glasila, statistički izvještaji te radni materijali strukovnih i državnih institucija. Grafički prikazi o šumskim resursima predstavljaju originalna rješenja sačinjena iz podataka korištenih izvora.

* Doc. dr. sc. Vencel Vondra, Šumarski fakultet, HR 41000 Zagreb
** Zsivko Blászev, dipl. inž., 6525 Hercegszántó Dózsa GY. u. 87, Hungary

2. POVIJESNI PREGLED ORGANIZIRANOG ŠUMARSTVA U MAĐARSKOJ - Historical review of organized forestry in Hungary

Razvoj mađarskog šumarstva obilježavaju dva bitno različita razdoblja. Prvo razdoblje završilo je, neposredno iza I. svjetskog rata potpisivanjem mirovnog ugovora (*Trianona*). Provedbom *Trianona* Mađarska je zbog smanjenja ranijeg teritorija izgubila 84 % do tada najvrednijih šuma (oko 6,2 mil. ha). Pajnače i drugi degradirani oblici šuma činili su oko 50 % preostalih šuma. Šumovitost države pala je s ranijih 26 % na 11,8 % znatno smanjene teritorije nove države.

Kaán Károly prvi je shvatio realnost posljedica *Trianona* te je stvorio šumarsku politiku za izlazak iz nepovoljne novonastale situacije. Razdoblje poslije 1920. godine šumarstvo Republike Mađarske obilježava intenzivno pošumljavanje u svrhu ublažavanja posljedica primjene *Trianona*.

Od 1920. do 1991. godine pošumljeno je oko 6.140 km². Većinom su pošumljene manje produktiv-

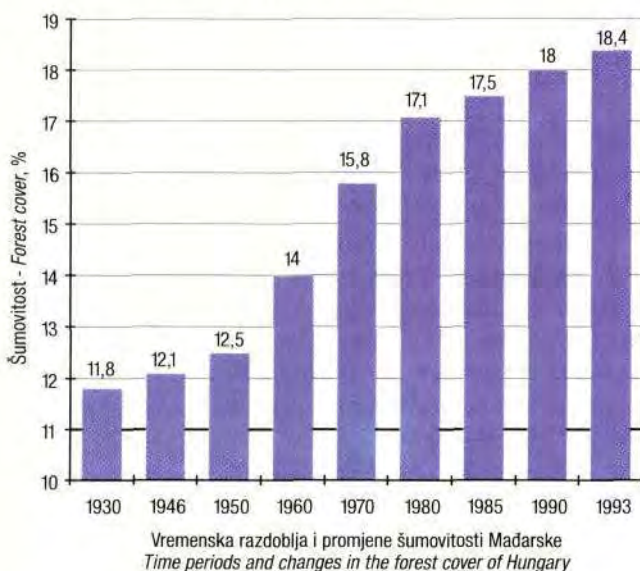
ne poljoprivredne površine četinjačama i oplemenjenim topolama.

Iza II. svjetskog rata osnovane su *Mađarske državne šumskogospodarske organizacije*. One su gospodarile s oko milijun hektara državnih šuma. Razdoblje u socijalističkoj Mađarskoj karakterizira centralno ustrojeno upravljanje u šumarstvu na četiri razine funkcioniranja '*direkcija — uprave šuma — šumarije reviri*'. Taj se oblik funkcionalnog ustrojstva zadržao do 1990. godine.

U socijalističkoj Mađarskoj šumsko gospodarstvo je obuhvaćalo šumarstvo i pretežiti dio primarne prerade drva. U svrhu maksimiranja godišnje dobiti u šumsko-drvarskoj reprocjelini propisi su favorizirali iskorištavanje šuma. Često su u sječive etate uključivane najvrednije vrste drveća iz najkvalitetnijih sastojina. Nije se dovoljno ulagalo i radilo na biološkoj reprodukciji šuma.

3. NEKI POKAZATELJI O ŠUMSKOM GOSPODARSTVU PRIJE NAJNOVIJEG RESTRUKTURIRANJA MAĐARSKOG GOSPODARSTVA - Some indices of forest management before the latest restructuring of Hungarian economy

Mađarska se prostire na površini od 93.030 km². Poljoprivreno gospodarstvo zauzima oko 66 %, šumsko gospodarstvo 18 %, a oko 16 % teritorije je urbanizirano. Na slici 1. prikazana je promjena šumovitosti od 1930. do 1993. godine.

Slika 1. Promjena šumovitosti od 1930. do 1993. godine
Figure 1. Changes of forest range from 1930 until 1993

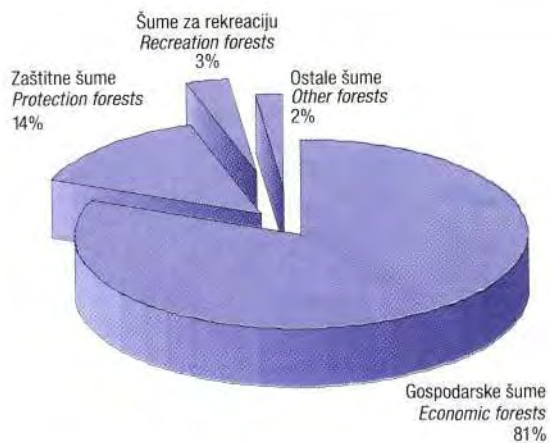
Gotovo 70 % šumskih površina su nizine ili ravne plohe nagiba do 10 %. Nizine i ravne plohe šumskih površina bitno određuju radne uvjete, metode i tehnike rada te izbor biotehnologija u šumarstvu Mađarske.

Šumska tla su sistematizirana u široku lepezu tipova tala, od lužnatih u Alföld-u do podzolastih kiselih tala u planinskim oblastima. Prema plodnosti staništa šumske su površine grupirane u šest bonitetnih razreda: I. (najplodnija staništa) - 3 %, II. - 10 %, III. - 22 %, IV. - 27 %, V. - 19 % i VI. (staništa najmanje plodnosti) - 19 %.

3.1. Pokazatelji o šumama - *Indices about forests*

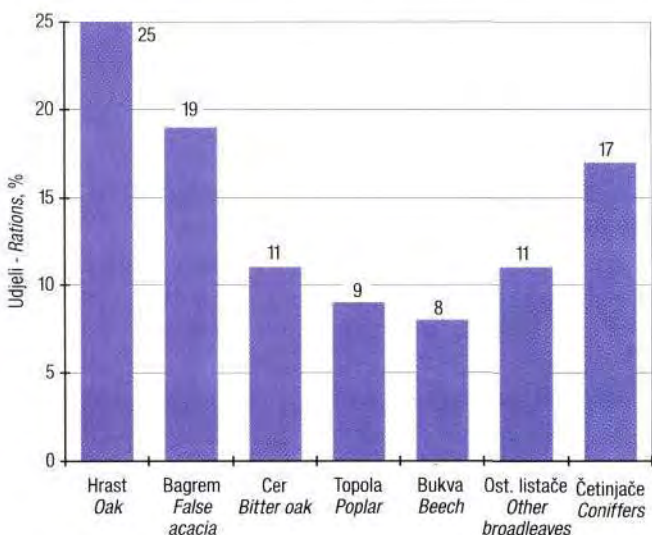
Šumska površina iznosi 1,708 milijuna ha, od čega je šumom obraslo 1,63 mil. ha. Prirodne šume prostiru se na oko 55 % površina, a umjetno podignute šume zauzimaju preostalih 45 % površina. Zbog antropogenog utjecaja u prošlosti, u Mađarskoj više nema ostataka prašuma.

Najveću površinu zauzimaju gospodarske šume. Zbog zahtjeva društva prema šumi i sve složenijim ekološkim problemima, općekorisne funkcije dobivaju sve veći značaj (slika 2).

Slika 2. Podjela šuma prema namjeni
Figure 2. Forest classification according to purpose

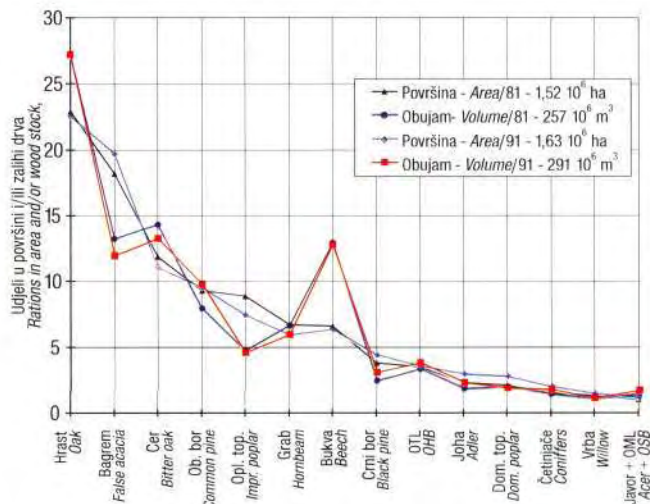
Dominirajuće šumske zajednice prirodnih šuma su sastojine hrasta lužnjaka i hrasta kitnjaka. Sastojine bagrema zauzimaju čak 19 % šumskih površina. Zastupljenost šumskih zajednica prikazana je na slici 3.

Slika 3. Raspodjela ukupnih površina šuma u najvažnije šumske zajednice 1991. godine
Figure 3. Classification of total forest areas in major forest associations for the year 1991

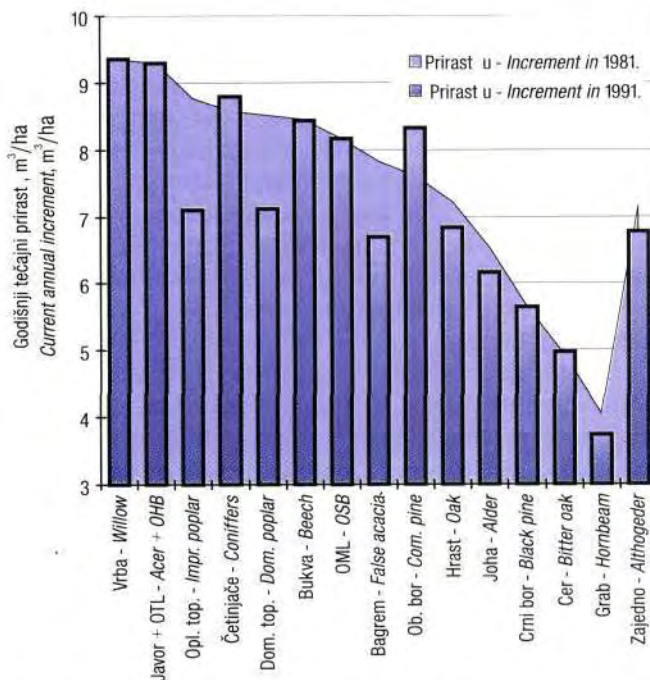
Šumovitost i kvaliteta šuma između županija vrlo su različiti. Od 1981. do 1991. godine šumske površine u županijama povećane su u rasponu od 0,11 do 25 %. Istovremeno na razini države povećana je površina šuma za 6 %. Drvna zaliha je u tom razdoblju povećana za 6,6 %. Prosječna drvna zaliha šuma u Mađarskoj dosegla je 1991. godine 161,8 m³/ha.

Promjene udjela površine i obujma najzastupljenijih vrsta drveća u odgovarajućim zbrojevima prikazuje slika 4. U tom razdoblju površine šuma su povećane za 110 tisuća ha, a drvna zaliha za 34 milijuna m³. Sveukupna je drvna zaliha u 1991. bila 297 milijuna m³.

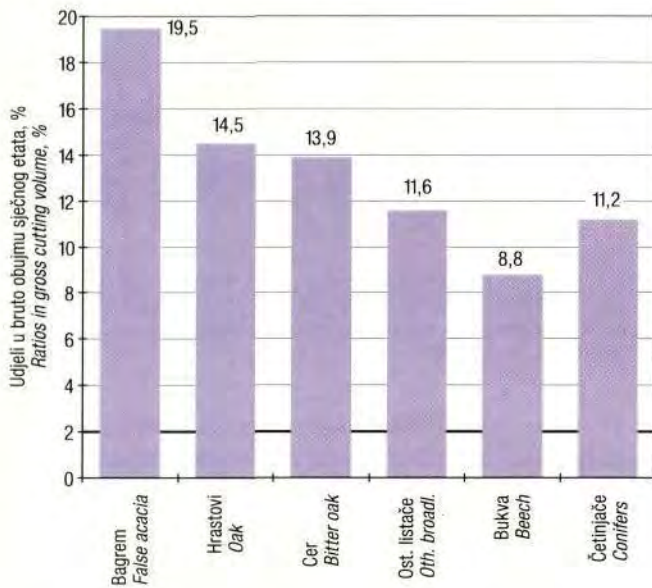
Slika 4. Promjene zastupljenosti površina i obujma drva glavnih gospodarskih vrsta drveća u razdoblju od 1981. do 1991. godine
Figure 4. Changes in area/wood volume ratio of major commercial tree species for the period 1981 - 1991

Iz skupa pokazatelja o šumskim resursima iste dekade na slici 5. prikazani su nizovi prosječnih godišnjih prirasta za najznačajnije vrste drveća. Od 11 mil. m³ ukupnog bruto godišnjeg prirasta, u gospodarskim šumama prirašćuje oko 9,8 mil. m³. Oko 40 % veći prirast od prosječnog u Europi obrazlaže se prirodnim pogodnostima i velikim udjelom plantaža i kultura. Prema inventuri iz 1990. godine, tečajni prirast u Mađarskoj je dosegao 6,2 m³/ha, dok je evropski prosjek bio 4,3 m³/ha.

Slika 5. Prosječni godišnji tečajni prirast najvažnijih gospodarskih vrsta drveća u dvije uzastopne dekade
Figure 5. Mean annual current increment of major commercial tree species in two successive decades

Sječivi etat glavnog prihoda s obzirom na vrste drveća prikazan je na slici 6. Oko 60 % površina na kojima se ostvaruje glavni prihod čine sastojine bagrema, oplemenjenih topola, te sastojine lužnjaka i kitnjaka. Približna površina na kojoj se svake godine ostvaruje glavni prihod iznosi oko 30 tisuća ha ili 1,8 % ukupnih površina šuma.

Slika 6. Zastupljenost glavnih vrsta drveća u godišnjem sječnom etatu 1991. godine
Figure 6. Proportion of major tree species in the annual cutting volume for the year 1991

U tekućoj dekadi očekivani bruto obujam glavnog prihoda planiran je u količini od 78,52 milijuna m³.

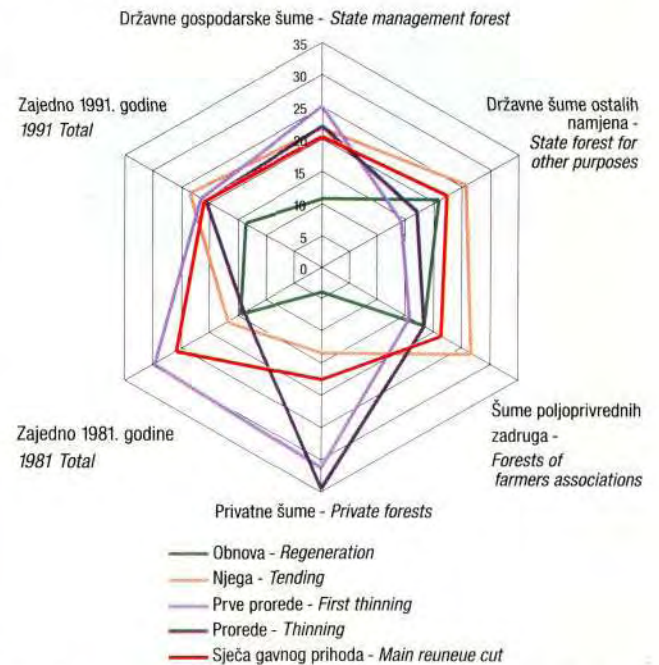
Osnovni je cilj za idućih 30 godina povećati ukupnu zalihu u sastojinama zrelim za sječu sa 263 m³/ha u 1991. godini na oko 280 m³/ha 2020 godine.

Zbog različitih poteškoća u uzgajanju šuma, tržišnih uvjeta i posljedica privredne reforme započete 1989. godine - nastupio je pad godišnjeg sječivog etata. U 1990. etat je smanjen na razinu 1970-tih godina (na oko 5,7 mil. m³). Taj pad dogodio se unatoč tome što je u šumsko gospodarskim planovima predviđen godišnji etat od 8,3 mil m³ bruto drva.

Smanjenje sječivog etata uzrokuje složene i teško premostive poteškoće u sustavu financiranja biološke reprodukcije šuma. Intenzitet uzgojnih radova ovisi o volumenu sječnog etata, jer se ti radovi financiraju novcem koji je srazmjeran s količinom posječenog i prodanog drva.

Na slici 7. prikazane su osnovne grupe radova jednostavne biološke reprodukcije šuma ovisno o posjednicima i vlasnicima šuma. Ambiciozno postavljen plan razvoja šumarstva do 2020. godine neće biti ostvaren, ukoliko se uskoro ne zaustavi trend smanjenja sredstava za financiranje uzgojnih radova. Sa slike

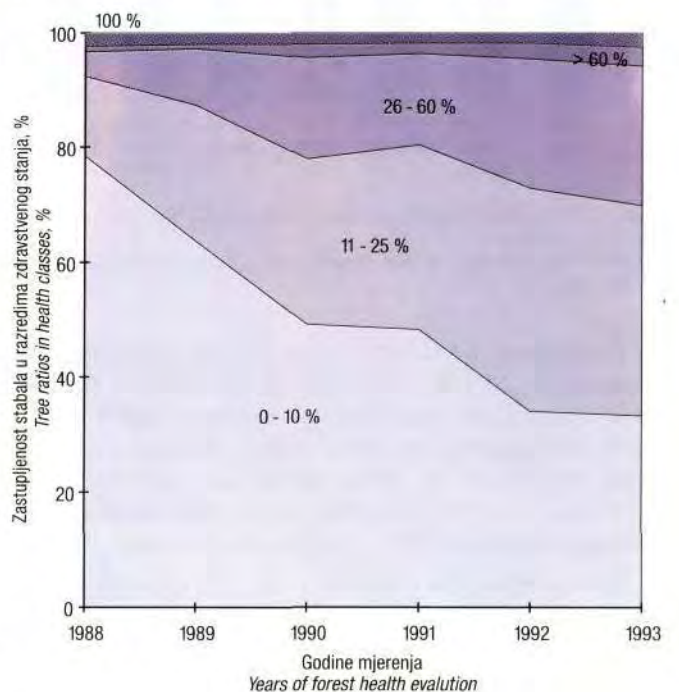
7. vidljivo je da pretežu radovi kategorije dugoročnih bioloških investicija u šume.

Slika 7. Pregled zastupljenosti radova u ovisnosti o vlasnicima šuma, te za sve šume zajedno u 1981. i 1991. godini
Figure 7. A review of the proportion of works as to forest owners for all forests in 1981 and 1991

3.2. Trendovi promjena zdravstvenog stanja šuma Change trends in forest health status

Svekolikim funkcijama šuma i zaštiti šuma pridaje se ozbiljna pozornost. Ministarstvo za zaštitu prirode je 1993. godine, u svrhu zaštite vrijednih šumskih

Slika 8. Promjene zdravstvenog stanja u šumama Mađarske
Figure 8. Changes of Hungarian forests health status

ekosustava i proučavanja prirodne sukcesije, uspostavilo mrežu šumskih 'rezervata' sa 71-om plohom na približno jednakom broju lokaliteta.

U Mađarskoj se već desetljećima obavljaju mjerenja i procjene na pokusnim ploham, a od 1986. godine provodi se i procjena zdravstvenog stanja prema metodologiji propisanoj od *Komisije za šumarstvo Europske zajednice*.

Prema procjeni zdravstvenog stanja iz 1991. godine zdrave krošnje imalo je 48 % stabala; oštećenje intenziteta 10 - 25 % ustanovljeno je na oko 32 % stabala; kod 18 % stabala osutost lišća/iglica bila je iznad 25 %; a oko dva % stabala bili su sušci. Najveći intenzitet propadanja uočen je na bagremu, hrastovima i na običnom boru. Zadnjih godina povećan je intenzitet propadanja. Broj zdravih stabala u 1993. godini smanjio se na oko 34 %, a broj sušica povećan je na 2,4 %.

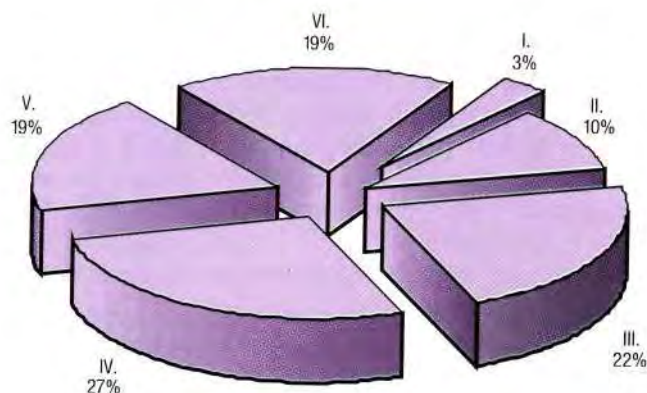
Prema mišljenju mađarskih znanstvenika glavni se razlog propadanja šuma pripisuje uzastopnim sušama tijekom minulih 12 godina, a s time u vezi i izraženijim nepovoljnim djelovanjem ostalih abiotskih i mnogih biotskih čimbenika.

3.3. Lovno gospodarstvo - *Hunting management*

Ministarstvo poljoprivrede najviši je državni organ lovnog gospodarstva. Županijski uredi za poljoprivredu su nadležni i odgovorni za sve segmente lovnog gospodarstva (lovačka društva, lovni turizam i drugo).

Lovno gospodarstvo u Mađarskoj moguće je razvijati na osam milijuna ha zemljišta. Postoji 800 lovišta. Površina lovišta ne smije biti manja od 4 000 ha.

Većina gospodarskih šuma na razini države obuhvaćene su zakonima i praksom lovnog gospodarenja.

Slika 9. Ukupne šumske površine raspodjeljene u razrede dobrote (boniteta) staništa za lovno gospodarenje
Figure 9. Total forest areas classified in habitat site classes for hunting management

Udjeli boniteta staništa za lovno gospodarenje na šumskim površinama prikazani su na slici 9. Lovno gospodarenje i lov u socijalističkoj Mađarskoj bili su u velikoj mjeri podređeni zadovoljavanju potreba sudionika protokolarnih lovova.

U 1992. godini za cijelu Mađarsku, za sve oblike lova, prema službenoj državnoj statistici odstrjeljeno je: *jelena običnog* 32 787; *jelena lopatara* 6 464; *srna* 45 512; *muflona* 2 408; *divljih svinja* 42 895; *zečeva* 17 8463; *fazana* 653 517 te *jarebica* 3 495 komada.

3.4. Osposobljavanje kadrova i ustrojstvo istraživanja za potrebe mađarskog šumarstva - *Staff training and research system for the purposes of Hungarian forestry*

Obrazovanje šumarskih stručnjaka u Mađarskoj ima dugu tradiciju. Viši stupanj obrazovanja šumarskih stručnjaka otpočeo je prije 187. godina u Banskog Štiavnici - današnjoj Republici Slovačkoj. Akademiju rudarstva, a kasnije Akademiju rudarstva i šumarstva, naslijedio je Šumarski i drvnotehnički fakultet u Sopron-u. Fakultet organizira dodiplomsku nastavu na dva odjela, s više smjerova. Obrazovni program traje četiri godine. Poslijediplomski studij ustrojen je pred dva desetljeća.

Srednješkolsko obrazovanje za šumarske tehničare traje pet godina. Nakon četvrte godine polaže se ispit zrelosti, koji je ujedno preduvjet za kvalifikacijski ispit na fakultetima. U Mađarskoj postoje četiri šumarske srednje škole sa sjedištem u Barscs, Szeged, Sopron i Mátrafüred.

Postoje tri stručne škole; u Szöcsénypuszta, Ásotthalom i Miskolc; u kojima se osposobljavaju stručnovi radnici za rad na uzgajanju i iskorištavanju šuma.

Ustanovljeno je da se na svim razinama šumarskog obrazovanja već duže vrijeme školuje više polaznika, tehničara i inženjera, nego što se može zaposliti u struci. Trenutačno je nezaposleno 40 % diplomiranih inženjera hortikulture, a slijede inženjeri šumarstva s 24 % nezaposlenih.

Istraživanja za potrebe šumarstva obavljaju istraživači Šumarskog fakulteta u Sopron-u i Šumarskog instituta. Centar Instituta sa znanstvenim odjelima za zaštitu šuma, ekologiju, uzgoj i genetiku s oplemenjivanjem drveća je u Budimpešti. Dislocirani odjeli Šumarskog instituta nalaze se u: Gödöllő-u, Mátrafüred-u, Sárvár-u, Sopron-u, Kecskemét-u, Kaposvár-u i Püspökladány-u. Smanjeno financiranja istraživanja dovelo je u težak položaj znanstveno-istraživački rad. Iz tih razloga trenutno ne rade odjeli u Kecskemét-u i Kaposvár-u.

4. GOSPODARENJE ŠUMAMA - Forest management

Do sredine 80-tih godina šumarstvo je bilo među najuspješnijim granama nacionalne privrede. Iza tog vremena slijedio je pad. Naglašeno iskorištavanje šuma i prerada drva zbog veće ukupne dobiti uz istodobno zapostavljanje financiranja biološke reprodukcije drva, jedan su od glavnih uzroka zaostajanja razvoja šumarstva.

U nacionalnom dohotku Mađarske 1990. godine šumsko gospodarstvo sudjelovalo je s 2 %. U reproduktivnom sustavu šumarstva i primarne prerade drva do sredine 1980. godine postojao trend rasta, ne samo u godišnjoj produkciji drva, već je rasla proizvodnja i u drvnoj industriji. U 1985. godini bili su ujednačeni izvoz i uvoz drva na razini oko 1,303 milijuna m³.

Prije reformi u Mađarskoj (1990.) s pretežitim dijelom (68,5 %) šuma gospodarile su 22 uprave šuma od kojih su tri bile u neposrednoj nadležnosti *Ministarstva obrane*. Na oko 110 tisuća ha šuma gospodarilo je oko 240 različitih gospodarskih subjekata (zadruga, vodoprivreda i ostali). S oko 31 % šumskih površina gospodarile su državne poljoprivredne zadruge. U vremenu socijalizma u Mađarskoj, privatne šume i seoski kolektivni posjedi sudjelovali su sa 0,5 % u ukupnim površinama šuma.

Na temelju *Zakona o privatizaciji* oko 55 % šuma ostat će u državnom vlasništvu, teritorijalne samouprave (gradovi i ostala naselja) imat će 0,5 %, a 44,5 % šuma postat će privatno vlasništvo.

Šumske površine u vlasništvu bivših poljoprivrednih zadruga, pretežito su raspodjeljene posjednicima šume prije provedene kolektivizacije 1956. godine. Pošumljavanje novih površina predviđeno na oko 720 000 ha promijeniti će omjer vlasništva u korist privatnika. Očekuje se 250 do 300 000 novih vlasnika šuma od kojih bi njih 75000 gospodarilo svojim šumama posredno putem *Udruga s vlasničkim pravom gospodarenja*.

4.1. Nove zakonske podloge za gospodarenje šumama - *New laws concerning forest management*

Proces restrukturiranja privrede počeo je prije pada socijalizma u Mađarskoj. *Zakonom o državnim poduzećima* iz 1985. godine pravo vlasnika prenijeto je na *Vijeće poduzetnika*, s mogućnošću decentralizacije i privatizacije poduzeća. *Društveni zakon iz 1988.* i *Zakon o pretvorbi iz 1989.* omogućili su potpunu autonomnost u promjeni vlasništva. Iste godine *Zakonom o inozemnom investiranju* normirana su pravila priliva inozemnog kapitala u Mađarsku.

U svrhu kontrole provedbe privatizacije 1990. godine osnovana je *Državna agencija za kontrolu vlasništva* (Állami Vagyon Ügynökség - ÁVÜ), a u 1992. godini *Dioničko društvo za privatizaciju i*

upravljanje državnom imovinom (Állami Vagyonkezelő Részvénytársaság - ÁV Rt.).

ÁVÜ je između ostaloga imala zadaću zaštite vlasničkih prava države. Ona je bila odgovorna za izgradnju strategije privatizacije, za kontroliranje poduzeća namijenjenih privatizaciji te ocjeni i prihvaćanju prijedloga o privatizaciji i prodaji malih poduzeća.

ÁV Rt. je odgovarao za poduzeća koja treba u potpunosti zadržati u državnom vlasništvu (100 %), ili u kojima se preporučuje zadržati većinsko državno vlasništvo, odnosno zadržati kontrolu i u poduzećima s manjinskim državnim vlasništvom nad šumama.

Zbog zaštite državnog šumskog vlasništva uprave šuma su podvedene pod nadležnost ÁV Rt-a, u okviru samostalnog *portfelja*.

Novi *Zakon o šumama* iz 1994. godine u mnogome potvrđuje raniji karakter uprava šuma. Šumarski se stručnjaci zauzimaju za istodobnu cjelovitu raspravu u Parlamentu o "*paketu zakonskih promjena*" u svrhu usklađivanja *novog, dopunjenog, zakona o šumama sa zakonima o lovstvu i zaštiti prirode*.

Nepostojanje tradicije gospodarenja malim privatnim šumama, nastoji se premostiti objedinjavanjem velikog broja malih šumovlasnika u Udruge s vlasničkim pravom gospodarenja. Već prihvaćen Zakon o vlasništvu nad šumama nije odredio obvezatni pristup u Udruge sa vlasničkim pravom. Iz tih razloga bilo bi nužno oformiti regionalnu organizaciju, ili državnu mrežu ispostava za stručnu potporu gospodarenja privatnim šumama. U tu svrhu dosad su izdana dva stručna priručnika.

4.2. Ustrojstvo gospodarenja državnim šumama - *State forest management system*

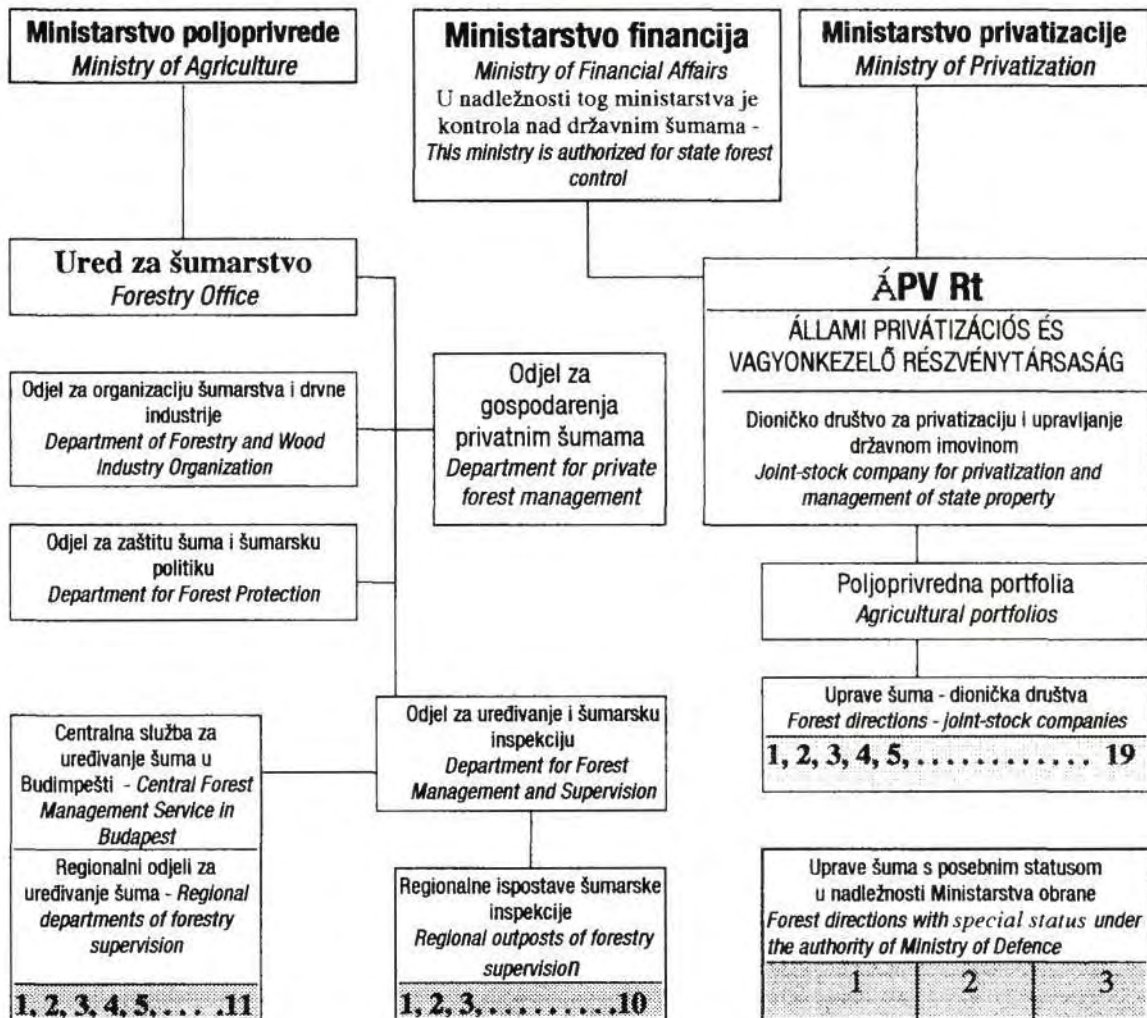
Preustrojstvo ranijih državnih uprava šuma u *dionička društva* nije se pokazalo najboljim rješenjem za dugoročno gospodarenje šumama. Dominantni interes *dioničkih društava* je maksimizacija prihoda iz iskorištavanja šuma. Bez dodatne državne regulative to bi moglo pospješiti ranije započeto smanjenje ulaganja u biološku reprodukciju šuma. *Zakon o privatizaciji*, koji je stupio na snagu 1995. godine, još uvijek dopušta i omogućava preustrojstvo *dioničkih društava u samostalna poduzeća - ona bi trenutačno bila izvan državne kontrole nad gospodarenjem šumama*.

Preustrojstvo ukupnog gospodarstva na različite načine negativno utječe na djelotvorno gospodarenje šumama. Šume su također dio procesa privatizacije te su uključene u provedbu *Zakona o odšteti*. Proces denacionalizacije bivšim vlasnicima šuma omogućava nadoknadu štete nastale nacionalizacijom privatnog vlasništva u razdoblju razvoja socijalizma u Mađarskoj. Velik dio

šuma s kojima su ranije gospodarile zadruge ili državne šumarija uključen je u taj proces.

Uprave šuma su u srpnju 1993. godine ustrojene kao *dionička društva*, s većinskim državnim vlasniš-

tvom. Pojavom i razvojem uslužnog poduzetništva, krajem 80-tih godina, bivše uprave šuma su većinu vlastitih sredstava rada za iskorištavanje šuma rasprodale svojim bivšim radnicima.

Shema 1. Državno ustrojstvo upravljanja šumskim gospodarstvom u Mađarskoj
Scheme 1. State system of forest management economy in Hungary

Na gospodarsko stanje u šumarstvu negativno su utjecali gubici u drvnoj industriji. Razdvajanjem šumarstva od prerade drva privatizacija pogona za preradu drva je ubrzana. Unatoč toga, a ponajviše zbog nedostatka domaćih ulagača (kupaca) taj proces će se produžiti. S time u vezi smanjena domaća tražnja za drvom i dalje će utjecati na stagnaciju ionako reduciranog sječivog etata.

4.3. Strateški ciljevi mađarskog šumarstva - *Strategies in Hungarian forestry*

Preustrojstvo poljoprivrede neposredno utječe na šumarstvo. Otežana prodaja poljoprivrednih proizvoda na europskom i svjetskom tržištu iz zemalja u tranziciji, nedostatak obrtnog i investicijskog kapita-

la i nepovoljni klimatski uvjeti za intenzivnu proizvodnju ograničavajući su čimbenici razvoja mađarske poljoprivrede. Nedovoljni prihod od poljoprivrede velikog broja novonastalih sitnih poljoprivrednih proizvođača (seljaka), mogao bi potaknuti njihov interes za neracionalnim iskorištavanjem šuma. Zbog toga država mora djelotvornom agrarnom i šumarskom politikom trajno omogućiti ekonomsku perspektivu novonastalim poljoprivrednicima.

Sadašnje poljoprivredne površine na kojima će se postupno napuštati poljoprivredna proizvodnja obuhvaćaju od 500 tisuća do čak milijun hektara. U skladu s razvojnim planom na razini države, većina tih površina, radi sprečavanja erozije, morat će se pošumiti. Pošumljavanje bi trebalo riješiti ekonomske teškoće novonastalih malih poljoprivrednika. Oni bi

mogli dobiti zaposlenje i trajno ostvarivati dio prihoda za život. Na taj način ih se želi stimulirati na ostanak i život u manje razvijenim regijama Mađarske. Ostvarenje toga cilja prerasti će u *javne radove* (*New Deal*) države u tranziciji.

Financijski kapital koji treba tijekom pošumljavanja vezati u buduće šume novi poljoprivrednici Mađarske nemaju. Na ovom stupnju gospodarske razvijenosti nema ga niti država Mađarska. Taj proces će vjerojatno biti usklađen i podržan s neprivrednim ulaganjem inozemnog (iz razvijenih zemalja) kapitala u zemlje u tranziciji. Ukoliko inozemni novčani kapital ne uđe u Mađarsku moguće su ekonomske migracije stanovništva iz nerazvijenih krajeva Mađarske u razvijene centre (regije, županije) ili izvan Mađarske. U 1992. godini registriranih 800 tisuća nezaposlenih i dalje se povećava.

Budući se namjerava pošumljavati vrstama drveća kojih veći dio i sada predstavlja višak; nije opravdano, s gledišta proizvodnje drva ili biomase, uskoro ili ikada očekivati ekonomsku učinkovitost toga pošumljavanja. Dugoročnu investiciju valja svrstati u državnu infrastrukturnu kapitalnu investiciju. Iz navedenog slijedi da masovno pošumljavanje nije ekonomski već ponajprije politički interes. U planu ra-

zvoja gospodarstva do 2000. godine predviđa se pošumiti oko 150 tisuća hektara sadašnjih poljoprivrednih površina.

Promjenom društvenih odnosa nestali fondovi iz kojih su u socijalizmu financirani gospodarski manjkovi nerazvijenih regija. Na primjeru zadržavanja u manje razvijenim regijama poljoprivrednika, mogućih poljoprivrednika-šumovlasnika država Mađarska testirat će svoju sposobnost ostvarenja, iz ekonomske nužde definiranih, strateških ciljeva.

4.4. Osnovna obilježja trenutačne prakse u šumskom gospodarstvu - *Basic features of current forest management practice*

Vlasničko pravo nad šumama u Mađarskoj kontrolira *Ministarstvo financija*. Pravo vlasništva nad imanjem *dioničkih društava* - uprava šuma kontrolira ÁPV Rt. koja je pod nadležnošću *Ministarstva privatizacije* (vidjeti shemu 1).

Valja naglasiti da su trenutačno mnogi procesi otvoreni, te da na osnovi raspoloživih podataka nije moguće procijeniti uspješnost preustrojstva šumskog gospodarstva u Mađarskoj.

5. PROMJENE NA RAZINI UPRAVE ŠUMA - DIONIČKOG DRUŠTVA - Changes at the level of forest direction - joint-stock company

Na primjeru konkretne uprave šuma (*Gemenci Állami Erdő és Vadgazdaság*) i njenih šumarija prikazat će se trenutačno stanje i trendovi promjena te njihov utjecaj na poslovanje uprave šuma u statusu *dioničkog društva s većinskom državnom imovinom*. Većina promjena odnosi se i na ostale uprave šuma u Mađarskoj.

Lovno gospodarstvo i šumarstvo sjedinjeni su u siječnju 1968. godine u Upravu šuma pod imenom *Gemenci Állami Erdő és Vadgazdaság*. Tako ustrojena i s tim imenom djelovala je do srpnja 1993. godine. Tada je pretvorena u *dioničko društvo* pod nadležnošću ÁV Rt-a koji je u međuvremenu preustrojen u ÁPV Rt-a. *Dioničko društvo Gemenci Erdő és Vadgazdaság* (u daljnjem tekstu **Uprava šuma**) ima vlasničko pravo nad tipičnom imovinom jednako kao i prije pretvorbe. Šuma kao posebna imovina u nadležnosti je *Ministarstva financija* (vidjeti shemu 1).

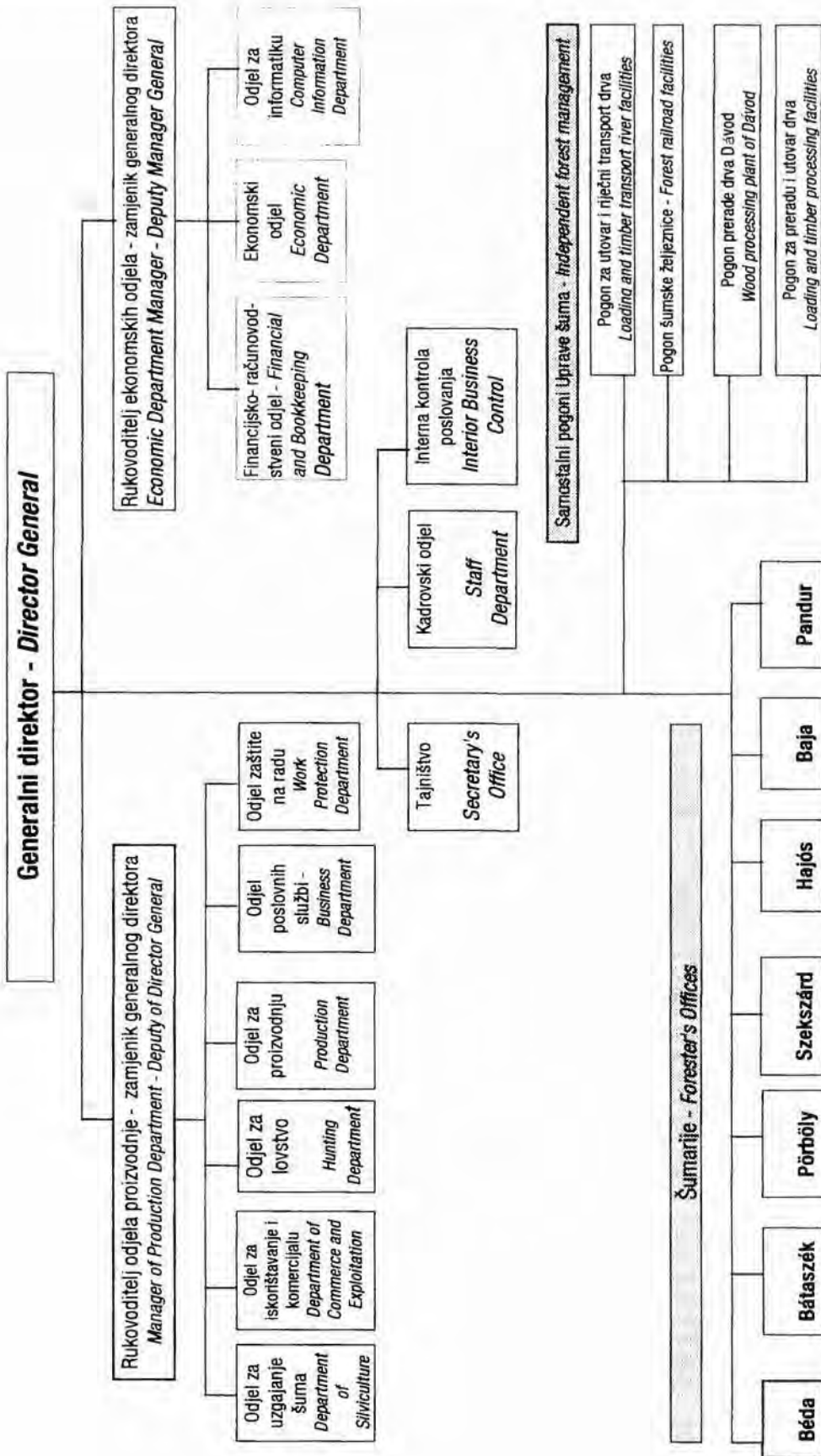
Pretvorba nije neposredno utjecala na unutarnje ustrojstvo uprave šuma i šumarija, te njihov sadržaj rada. Stožer upravljanja preuzeli su zastupnici vlasnika (*dioničara*).

Članovi *Upravnog odbora* po funkciji su generalni direktor Uprave te jedan član iz mjesne (lokalne državne) uprave. Upravni odbor prihvaća ÁPV Rt. na vrijeme od pet godina. Upravitelj u *Nadzornom or-*

ganu je također vanjski član, a među ostalim članovima dva su mjesna člana koje predlažu i/ili opozivaju zaposlenici šumarije. Revizora predlaže ÁPV Rt., a imenuje ga Upravni odbor. Operativno upravljanje **Upravom šuma** obavlja generalni direktor. Na shemi 2. predstavljeno je ustrojstvo i funkcioniranje upravljanja (rukovođenja) na razini **Uprave šuma**.

U **Upravi šuma** privatizacija je otpočela već 1989. godine. Započela prodajom pila lančanica radnicima, slijedila je prodaja kamiona, traktora, te ostalih sredstava za rad. Pogon za preradu drva u Érsekcsanád-u, radionica za popravak strojeva, a u nekim šumarijama kompletna mehanizacija, privatizirana je u formu *Udruge djelomične odgovornosti* (Korlátolt Fellelősségű Társaság KFT-a). Poslije pretvorbe u *Upravi šuma* smanjio se broj zaposlenika za 50 %.

Na iskorištavanju šuma, umjesto ranijih vlastitih radnih grupa, sada radove isključivo izvode poduzetnici. Radovi na uzgajanju šuma također se obavljaju angažiranjem poduzetnika, trenutačno poduzetnika iz poljoprivredne djelatnosti. Ti su poduzetnici oslobođeni plaćanja poreza na plaće i/ili doprinosa na godišnji prihod do visine od 8 000 DEM. Njihovim anagažiranjem *Uprava šuma* smanjuje uzgojne troškove prema troškovima izvođenja radova vlastitim radnicima za oko 40 %. Za očekivati je, da zbog manjka sredstava u

Shema 2. Ustrojstvo Uprave šuma - Gemenci Erdő és Vadgazdaság Részvénytársaság
Scheme 2. Forest direction system - Gemenci Erdő és Vadgazdaság Részvénytársaság

državnom proračunu, Vlada uskoro ukine porezne olakšice poljoprivrednim poduzetnicima i time posredno utječe na izvođenje uzgojnih radova.

Broj zaposlenih stručnjaka na razini *Uprave šuma* zadnjih se godina smanjio za 30 %. U stručnim službama Uprave šuma broj zaposlenih je smanjen za 35 %. Od preostalih 43 zaposlenika dvanaestorica su inženjeri šumarstva.

U 1994. godini ukupni ostvareni prihod *Uprave šuma* bio je oko 13,5 milijuna DEM (1 DEM = 86 Ft). U istoj godini ostvarena je dobit od 0,12 % prihoda.

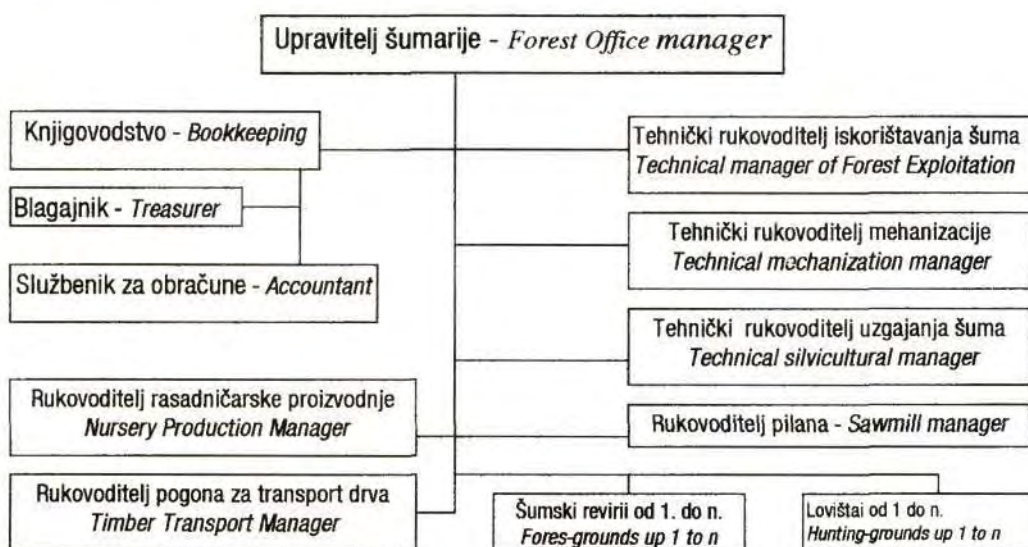
U ukupnim rashodima plaće svih zaposlenih sudjelovale su sa oko 16 %, od toga 10,3 % za proizvodne radnike, a 5,7 % za ostale zaposlenike. U ukupnom fondu plaća, proizvodni radnici sudjelovali

su sa 64,7, a stručni zaposlenici sa 35,3 %.

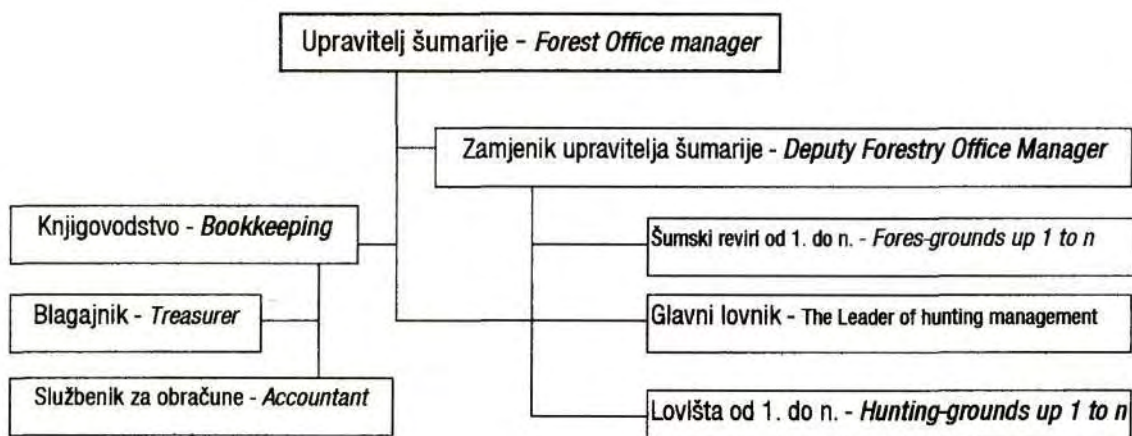
Prosječna površina pojedinih šumarija koleba od četiri do šest tisuća hektara. Šumarije i reviri u sastavu *Uprave šuma* prostorno nisu mijenjani. Pri otpuštanju viška radnika polazilo se od socijalnog statusa i radnog staža svakog radnika.

Na shemama 3 i 4 prikazani su ustrojstveni oblici šumarije kao samostalne organizacijske i proizvodne jedinice prije i poslije preustrojstva.

Šumarije i pogoni svoje poslove obavljaju na temelju osnove gospodarenja. Oni samostalno izrađuju sve proizvodne godišnje planove. *Uprava šuma* te planove usklađuje, te ih nakon revizije i analize ekonomske i biotehnoške osnovanosti odobrava i prihvaća.

Shema 3. Ustrojstvo šumarije do 1993. godine
Scheme 3. Forestry direction system until the year 1993

Shema 4. Ustrojstvo šumarije od 1993. godine
Scheme 4. Forestry direction system after 1993

U nadležnosti *Uprave šuma* ostalo je zapošljavanje stručnjaka te određivanje premija. Dio komercijalnih poslova zadržan je u svakoj šumariji. Na taj način šumarije neposredno ostvaruju dio prihoda, koji u skladu s planom na razini Uprave šuma samostalno troše.

U nekim šumarijama za lovno gospodarstvo na čitavom lovištu postavljen je samo **glavni lovnik**. Tada je svaki revirnik zadužen i za lovnogospodarsku djelatnost. Prema dosadašnjih iskustvima djelotvoran lovnik revirnik mora imati najmanje četiri do pet godina radnog iskustva.

Nadležnosti upravitelja šumarije i njegovog zamjenika nisu razdvojene. Obojica imaju pravo i odgo-

vornost odlučivati i rukovoditi u skladu s pravima i odgovornostima upravitelja šumarije.

Zbog poplavnog područja, u navedenoj *Upravi šuma* šumska željeznica je nužna gospodarska prometnica. Radi nedostatka sredstava zadnjih se godina manjkavo održava. U pogonima za preradu drva nastupilo je gospodarsko poboljšanje. Specijaliziran pogon za proizvodnju paleta u *Dávod-u*, usprkos tome što je veliki gubitaš dosad nije likvidiran. Očekuje se skora tržišna tražnja paleta, a to znači i prodaja velike količine drva mekih listača kojim obiluje *Uprava šuma*. Drugi, ne manje važan razlog opstanaka toga pogona, spriječavanje je socijalnog stresa na širem području *Uprave šuma* zbog mogućeg otpuštanja velikog broja radnika.

6. RASPRAVA I ZAKLJUČCI - Discussion and conclusions

Zbog niza nepovoljnih biotskih i abiotskih faktora, zdravstveno stanje šuma i dalje slabi. Broj zdravih stabala smanjio se na 35% u 1994. godini.

Uslijed različitih ekonomskih poteškoća oko uzgajanja šuma, djelovanja tržišnih zakona, kao posljedica privredne reforme 1989. godine je nastupio pad godišnjeg sječivog etata. Padom intenziteta iskorištavanja šuma pojavile su se složene i teško premostive poteškoće u financiranju jednostavne biološke reprodukcije šuma.

Ukoliko se donesu i provedu povoljne i stimulirajuće ekonomske mjere tada bi na radovima pošumljavanja novih površina dio nezaposlenih u Mađarskoj (800.000 nezaposlenih 1992. godine) vezali svoj život i ekonomski opstanak na tim poslovima. Ta akcija ima karakter *javnih radova* države u tranziciji. Ona će biti moguća uz financijsku i svekoliku potporu države, koja novčani kapital za tu namjenu očekuje iz inozemnih izvora.

Prenamjena poljoprivredne površine u šumsku površinu, zbog gospodarske nužde, postao je isforsirani strateški državni cilj u agraru i šumskom gospodarstvu. Financijski kapital koji treba vezati u buduću šume poljoprivrednici Mađarske nemaju. Na ovom stupnju gospodarske razvijenosti nema niti država Mađarska. Taj proces će vjerojatno biti usklađen i podržan za investicijska neprivredna ulaganja inostranog kapitala u zemlje u tranziciji. Ukoliko se taj kapital ne investira moguće su ekonomske migracije stanovništva iz nerazvijenih krajeva Mađarske u razvijena središta.

Investiranje u pošumljavanje poljoprivrednih površina, ponajviše u svrhu sprečavanja erozije ima karakter državne infarstrukture. Iz tih razloga masovno pošumljavanje nije ekonomski već prije svega politički interes Mađarske.

Šume koje su zasada u državnom vlasništvu i nadalje će činiti dio vlasništva države. Vlasničko pravo nad šumama u Mađarskoj zastupa *Ministarstvo financija*. Pravo vlasništva nad imanjem dioničkih društava uprava šuma zastupa **Dioničko društvo za privatizaciju i upravljanje državnom imovinom** pod nadležnošću *Ministarstva privatizacije*. Stručni, službeni nadzor obavljaju i Ministarstva poljoprivrede i Zaštite prirode. Cilj je u budućnosti ustrojiti jedno upravno tijelo koje bi upravljao državnom imovinom i povezalo gospodarske grane, koje imaju više zajedničkih interesa. To je naročito važno radi trajnog financiranja djelatnosti od šireg društvenog značaja šumsko gospodarstvo je dio tih interesa.

Zajednički fondovi za financiranje radova u šumarstvu bit će i u budućnosti neophodni, ukoliko će se nastojati ostvariti radovi u šumama prema stručnim osnovama gospodarenja.

Spore provedbe reorganizacije šumarstva, nedjelotvoran zakon o šumama i još uvijek neraščišćeni vlasnički odnosi, i dalje pogoršavaju opstojnost trajnog gospodarenja šumama.

Već sada stručnjaci uviđaju potrebu da se u "paketu" izrađuju i donose zakoni kojima će se objediniti *agrarno gospodarstvo, šumsko gospodarstvo, lovno gospodarstvo i zaštita prirode*.

6. IZVORI - Sources

Blázsev, Z. (1995.): Ustrojstvo mađarskog šumarstva prije i poslije društvenih promjena 1990. godine. Diplomski rad. Šumarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, str. 1-38.

Keresztesi B., dr. Márkus, L. (1975): A fagazdaság ökonomiai alapjai (Osnove ekonomike drvne industrije), Mezőgazdasági kiadó, Budapest.

*** Az erdőgazdalkodás története Magyarországon (Povijesni pregled šumskog gospodarstva u Mađarskoj) Akadémia kiadó Budapest, Budapest, 1975.

*** A Magyar Állam szervei 1944-1950. (Ustanove mađarske države 1944-1950.). Közgazdasági és jogi könyvkiadó, Budapest, 1985.

*** Földművelésügyi Minisztérium, Erdészeti hivatal. Tájékoztató az 1993. évi erdőállománygazdálkodásról, Budapest, 1994. május. (Ministarstvo Poljoprivrede, Ured za šumarstvo. Izvješće o gospo-

darenju šumama za 1993. godinu, Budimpešta svibanj, 1994.)

*** F.M. Erdőrendezési szolgálat kiadványa Budapest, 1993, október (M.P. Zavod za uređivanje šuma, Izvještaj, listopad, 1993.)

*** Pécsi Erdőfelügyelőség, Szöveges es statisztikai beszámoló jelentés Gemenci Erdő és Vadgazdaság Rt. 1994. (Ispostava šumarske inspekcije u Peču, Izvješće o poslovanju Uprave šuma Gemenci Erdő és Vadgazdaság Rt. /d.d./ za 1994. godinu)

*** Erdészeti Lapok, Az Országos Erdészeti Egyesület folyóirata, évfolyam 1990-1995., (Šumarski list, Časopis državnog šumarskog društva, godišta 1990-1995.), Budapest.

*** Magyar Közlöny, Budapest, 1995/38, 58 szám (Mađarsko službeno glasilo, brojevi 38 i 58 iz 1995. godine).

SUMMARY: The development of Hungarian forestry is marked by two rather different periods. The first ended after World War I by the Triana peace treaty, by which Hungary, due to earlier reductions, lost 84% of then most valuable forests (round 6.2 million ha).

As a consequence of numerous unfavourable biotic and abiotic factors, forest health is continuously declining. The number of healthy trees dropped down to 35% in 1994.

At all forestry education levels there are more students, technicians and engineers than needed in their professions.

The resystematization of earlier state forest managements into joint-stock companies has not been the best long-term solution. The main interest of joint-stock companies is a maximization of forest exploitation revenues. Without an additional state regulative this could stimulate the earlier commenced reduction of biological forest reproduction investments.

Owing to the general restructuring of Hungarian economy, the reapplication of the agricultural areas to forestlands has become a forced strategy of the national agriculture and forestry.

If suitable stimulating economic measures were taken, the afforestation of new areas would engage one part of the currently unemployed forestry workers (800,000 in 1992). Governmentally supported through the expected foreign capital, the action would have the character of public works of a country in transition.

The ownership rights are in Hungary represented by the Ministry of Finances. The joint-stock forestry management companies are represented by Joint-stock Company for Privatization and Management of National Property within the authority of Ministry of Privatization.

Slow enforcement of forestry reorganization measures, the ineffective forest laws, and still uncleared ownership relations, all aggravate the prospects of sustainable forest management.

Forest experts have already realized that the laws for unification of agricultural, forestry, hunting and environmental managements should be passed in “packages”.

Many processes have already started. With the presently available data it is impossible to estimate the effectiveness of the Hungarian forest management reorganization.

Key words: indices about forests, forest policy, forest laws, joint-stock company in forestry, strategies in Hungarian forestry, forest management reorganization.

